

De Grauwe Gans *Anser anser* als standvogel in ZW-Nederland

A sedentary population of Greylag Goose *Anser anser* in the SW-Netherlands

MAARTEN J. J. E. LOONEN & CEES DE VRIES

Recent is er een snelle groei geweest van de broedvogelpopulatie van de Grauwe Gans op de Scheelhoek bij Stellendam (ZH). In 1981 werden er zeven broedparen vastgesteld; in 1992 was dit aantal reeds gegroeid tot 100 paar (gegevens Natuurmonumenten). Met de snelle toename van het aantal broedende Grauwe Ganzen nemen ook de problemen toe met boeren in de omgeving. In het voorjaar grazen Grauwe Ganzen regelmatig op akkerbouwgewassen zoals wintergraan en graszaad, en veroorzaken daarmee schade aan deze gewassen. Intensief verstoren van de ganzen en het plaatsen van vlaggen bleken nauwelijks afdoende om de schade te voorkomen. In de afgelopen jaren is daarom vergunning verleend door het Ministerie van LNV (op grond van artikel 53 van de Jachtwet) om op schadegevoelige percelen ganzen te schieten in de periode van maart tot september. Maar de exponentiële toename van het aantal nesten heeft de vrees doen ontstaan, dat de schade in de omgeving desondanks nog verder zal toenemen. Daarom wordt door de terreinbeheerder overwogen in te grijpen in de populatieontwikkeling, bijvoorbeeld door een deel van de eieren te schudden, waardoor de reproductie afneemt. Voordat er echter beheersmaatregelen genomen worden, is besloten tot nader onderzoek.

Op Goeree Overflakkee behoren lang niet alle Grauwe Ganzen tot de Nederlandse broedvogels. Ook doortrekkende en overwinterende ganzen van broedpopulaties elders uit Europa gebruiken dit gebied. Het aantal overwinterende Grauwe Ganzen in ZW-Nederland is de laatste jaren sterk toegenomen. Zo zijn er in het Verdrongen Land van Saefinge in januari 1991 30 000 ganzen waargenomen (Castelijns *et al.* 1991). Onderzoek elders in Nederland heeft reeds laten zien, dat de lokale aantallen Grauwe Ganzen van specifieke herkomst kunnen zijn en dat het aantalsverloop verklaard kan worden door trekpatronen van individueel gemerkte Grauwe Ganzen (Voslamber *et al.* 1993). In Scandinavië zijn Grauwe Ganzen uitgerust met blauwe halsbanden (Nordic Greylag Goose Working Group 1988) en deze worden ook waargenomen rond de Scheelhoek. Om inzicht te krijgen in het terreingebruik van de lokale broedvogels is een ringprogramma gestart, waarbij Grauwe Ganzen van de lokale broedpopulatie zijn

uitgerust met groene halsbanden.

In dit artikel zal het verspreidingspatroon van de lokale broedvogelpopulatie van de Scheelhoek worden beschreven en vergeleken met het verspreidingspatroon van buitenlandse broedvogels.

Terrein en methode

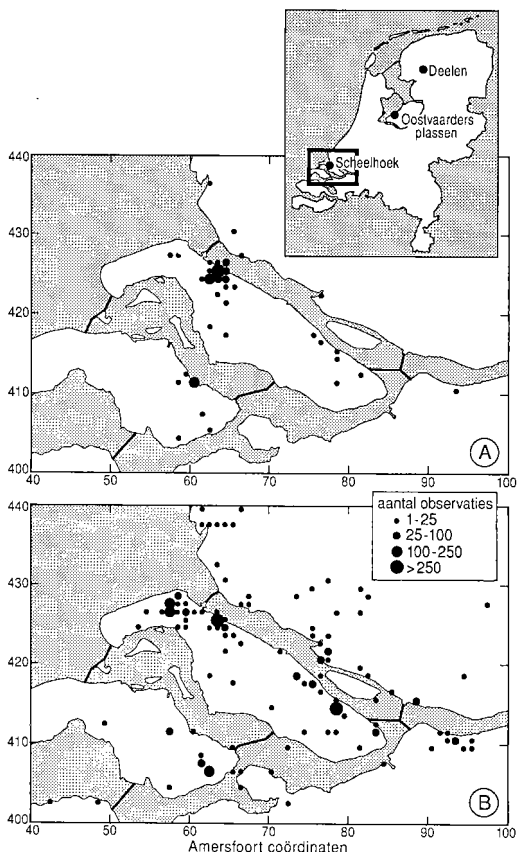
De Scheelhoek (figuur 1) is een natuurreservaat aan de rand van het Haringvliet ten oosten van Stellendam en wordt beheerd door Natuurmonumenten. Het reservaat is 337 ha groot, waarvan 150 ha bestaat uit een met riet begroeid terrein, waarin een verhoogd waterpeil wordt gehandhaafd. Voor de afsluiting van het Haringvliet was dit gebied een zandplaat in het Haringvliet. Nu is het van het Haringvliet gescheiden door een zanddijk en bevinden zich aan de andere zijde grasgorzen, die speciaal beheerd worden als voedselterrein voor ganzen. Ten zuiden van de grasgorzen ligt een gebied met intensieve akkerbouw waar o.a. wintergraan, graszaad en gladiolen worden verbouwd.

In juni 1993 werden 94 Grauwe Ganzen uitgerust met een groene halsband met de letter P of J en twee cijfers. Het betrof 20 adulten en 74 juvenielen. Deze halsbanden zijn met een telescoop af te lezen. Dit heeft een totaal van 1191 waarnemingen opgeleverd (stand 1 mei 1994). Gemiddeld betekent dit 12.5 waarnemingen per halsband. Hoewel er elders in Nederland en Polen ook groene halsbanden aangelegd zijn, worden in dit artikel met "groene halsbanden" de vogels aangeduid die in 1993 op de Scheelhoek zijn geringd. De gebruikte blauwe halsbanden zijn vogels die geringd zijn in Zweden of Noorwegen (Nordic Greylag Goose Working Group 1988).

Voor de analyse van het voorkomen van de Grauwe Gans in het gebied rond de Scheelhoek, zijn alle waarnemingen gebruikt die liggen binnen het vlak gevormd door de Amersfoortcoördinaten 40-440 en 100-400 (zie figuur 1).

Resultaten

Terreingebruik Figuur 1a laat zien op welke locaties in de omgeving groene halsbanden zijn waargenomen. Het blijkt dat bijna alle waarnemingen uit het gebied rond de Scheelhoek komen. Daarnaast zijn er 149 meldingen van in totaal 31 individuen uit het Dijkwater bij Sirjansland op Schouwen. Deze verspreiding is opmerkelijk, vooral als we die vergelijken met de verspreiding van blauwe halsbanden uit Scandinavië in hetzelfde gebied. Deze Grauwe Ganzen worden op veel meer verschillende plaatsen gezien (figuur 1b).

Figuur 1. Verspreiding van met halsband geringde Grauwe Ganzen, die zijn waargenomen in de omgeving van de Scheelhoek, (a) waarnemingen in de periode 1993-94 van vogels geringd in de Scheelhoek; (b) waarnemingen in de periode 1985-94 van vogels geringd in Scandinavië. *Distribution of neck-banded Greylag Geese, observed in the vicinity of Scheelhoek, (a) observations over the period 1993-94 of birds banded at Scheelhoek; (b) observations over the period 1985-94 of birds banded in Scandinavia.*

Wel is het aantal jaren waarin waarnemingen zijn verzameld veel groter bij figuur 1b. De verspreiding geeft echter een goede indruk van potentiële voedselgebieden voor Grauwe Ganzen. Voor de Scandinavische vogels is de Scheelhoek een belangrijk verblijfgebied. Ook meer westelijk in de polder Oude Oostdijk worden veel van deze vogels gezien. De afwezigheid van groene halsbanden in dit gebied is opmerkelijk omdat de afstand vanaf de Scheelhoek hemelsbreed slechts vijf kilometer bedraagt. Rond Den Bommel verblijven ook veel Scandinavische vogels, terwijl het Dijkwater voor deze groep veel minder belangrijk lijkt.

Verblijfstijd De Coto de Doñana in Spanje is het voornaamste overwinteringsgebied van de Grauwe Gans. In recente jaren blijven echter ook steeds meer Grauwe Ganzen overwinteren in ZW-

Tabel 1. Het aantal maanden over de periode dec. 1993 - febr. 1994, waarin op de Scheelhoek individueel gemerkte Grauwe Ganzen zijn waargenomen in de directe omgeving van de vangplek. *Number of months in which Scheelhoek-neckbanded Greylag Geese were observed in and near that area, December 1993 - February 1994.*

aantal maanden waargenomen <i>Nr. months observed</i>	aantal individuen <i>Nr. individuals</i>
0	4
1	14
2	25
3	34

Nederland. Figuur 2 geeft het aantal individuen dat iedere maand gezien is in het studiegebied. Figuur 2a betreft de ganzen die geringd zijn op de Scheelhoek en beslaat alleen het seizoen 1993/94. Figuur 2b betreft de Scandinavische vogels en beslaat de periode 1984-94. De groene halsbanden zijn de gehele periode in ZW-Nederland, terwijl de Scandinavische vogels een piek vertonen in november, en duidelijk alleen in het winterhalfjaar present zijn. De afname in het aantal waargenomen groene halsbanden in maart en april, kan veroorzaakt worden doordat waarnemers enige tijd hun waarnemingen opsparen alvorens deze in te sturen. Duidelijk is dat in de periode van augustus tot april Grauwe Ganzen van buitenlandse broedpopulaties in het gebied aanwezig zijn. De broedvogelpopulatie van de Scheelhoek overwintert dus in de omgeving van de Scheelhoek. Gerekend over de periode december tot en met februari blijkt gemiddeld ieder individu 2.2 van de 3 maanden te zijn waargenomen in ZW-Nederland (tabel 1).

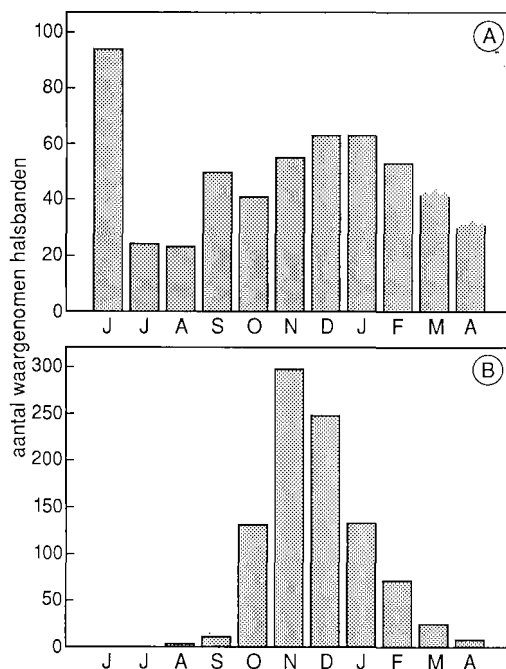
De plaatstrouw in de wintermaanden is nog opvallender als we die vergelijken met de Grauwe Ganzen die ook in 1993 met halsbanden zijn geringd in de Deelen bij Heerenveen (Fr). Van deze groep zijn 13 van de 16 halsbanden (81%) in de winter in Spanje gezien. Van de Scheelhoek is slechts één halsband van de 94 (1%) gezien in Spanje en dit betreft waarschijnlijk een foute aflezing, omdat de vogel gezien is in een groep uit de Deelen.

Discussie

Uit dit onderzoek komt duidelijk naar voren dat de Grauwe Ganzen die broeden op de Scheelhoek het gehele jaar dicht bij de Scheelhoek verblijven. Dit geldt zeker niet voor alle broedpopulaties van de Grauwe Gans in Nederland. Dat blijkt uit vergelijking met de ganzen die in 1993 zijn geringd bij de Deelen. Deze trekken in de winter wel naar Spanje. Ook van Grauwe Ganzen uit de Oostvaardersplassen zijn gemerkte individuen in Spanje gezien (Persson 1992). Een directe vergelijking met de Oostvaardersplassen is echter niet mogelijk, omdat de geringde aantallen hier in 1993 laag waren.

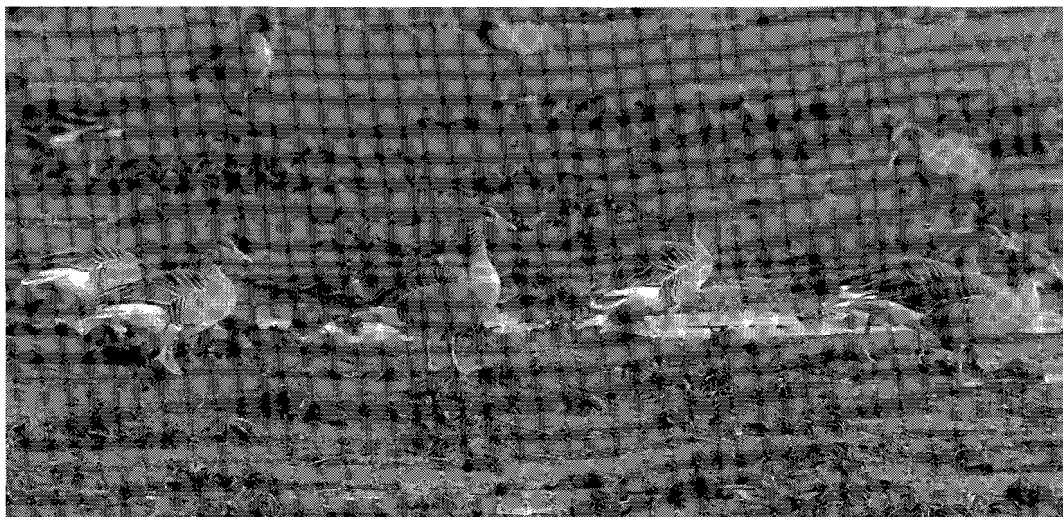
Er zijn een aantal hypothesen mogelijk als verklaring voor het verschil in trekgedrag tussen ganzen uit de Deelen en ganzen van de Scheelhoek. In het najaar blijken oogstresten van akkerbouwgewassen een belangrijke voedselbron voor de Grauwe Ganzen. Deze voedselbron is nauwelijks beschikbaar in de omgeving van de Deelen, terwijl dit wel het geval is rond de Scheelhoek. Daarnaast kunnen verschillen in klimatologische omstandigheden in de winter een rol spelen. Het aantal vorstdagen in ZW-Nederland is kleiner dan in Friesland. Tenslotte kan de broedpopulatie van de Scheelhoek stammen van Grauwe Ganzen die zijn uitgezet en geen trekgedrag geleerd hebben. In Engeland bestaan diverse lokale populaties van Grauwe Ganzen, die ontstaan zijn door het uitzetten van gekortwiekte ganzen (Owen & Salmon 1988). Deze populaties trekken niet en dit aspect kan ook een rol spelen bij de ganzen op de Scheelhoek. In 1955 werden Grauwe Ganzen uitgezet in Het Zwin, even over de Belgische grens bij westelijk Zeeuws-Vlaanderen. Deze ganzen behoorden tot de ondersoort *A. a. rubirostris* (van den Bergh 1991), die is te herkennen aan de rose snavelkleur en niet thuis hoort in West-Europa. Ook op Goeree werd deze ondersoort uitgezet (Smit 1979). De snavelkleur van de huidige broedvogels van de Scheelhoek suggereert vermenging met deze oostelijke variant van de Grauwe Gans. Nader onderzoek met behulp van DNA-technieken kan hiervan misschien iets ontsluiten.

Reeds eerder was bekend dat Grauwe Ganzen van een bepaalde broedpopulatie bij elkaar blijven (Persson 1992), en dat het aantalsverloop op een bepaalde locatie het resultaat is van complexe trekpatronen van afzonderlijke populaties (Voslammer *et al.* 1993). Ook voor de broedvogelpopulatie van de Scheelhoek geldt dit. Voor deze vo-

Figuur 2. Aantal per maand waargenomen Grauwe Ganzen met halsbanden in de omgeving van de Scheelhoek, (a) waarnemingen in de periode 1993-94 van vogels geringd in de Scheelhoek; (b) waarnemingen in de periode 1985-94 van vogels geringd in Scandinavië. Number of neck-banded Greylag Geese, observed per month in the vicinity of Scheelhoek, (a) observations over the period 1993-94 of birds banded at Scheelhoek; (b) observations over the period 1985-94 of birds banded in Scandinavia.

gels is naast de Scheelhoek ook het Dijkwater een belangrijk verblijfsgebied. Het gebied rond de polder Oude Oostdijk blijkt nauwelijks bezocht te worden door broedvogels van de Scheelhoek, ter-

Grauwe Ganzen, maart 1986, Goedereede (Hans Gebuis). *Greylag Geese Anser anser*.

wijl het toch in de wintermaanden druk bezocht wordt door Grauwe Ganzen. Zelfs in het Kiekgat, slechts één kilometer westelijk van de vangplaats, zijn nooit groene halsbanden waargenomen (pers. med. S. Kuiper).

Uit het voorgaande blijkt dat het halsbandonderzoek een belangrijk middel is om vast te stellen welke ganzen landbouwschade veroorzaken. Dat de broedvogels van de Scheelhoek in aangrenzende particuliere percelen schade veroorzaken is duidelijk. Deze schade is lokaal, en daardoor beheersbaar of te vergoeden. Een kwantitatieve analyse van aantallen ganzen en ringdichtheid op landbouwpercelen kan inzicht geven in het aandeel dat de ganzen van de Scheelhoek hebben in de totale schade.

Dankwoord Een project met individueel gemerkte dieren is afhankelijk van de inzet en belangstelling van grote aantallen vrijwilligers, die hun waarnemingen insturen. Die wil ik daarom hier allereerst hartelijk bedanken. Leif Nilsson stelde gegevens over de Scandinavische halsbanden beschikbaar en Dick Visser tekende de figuren. Voor dit project is daarnaast de inzet van de volgende mensen essentieel geweest: Menno Zijlstra en Menno van Eerden van Rijkswaterstaat Directie Flevoland, Sieb Kuiper, Jan de Roon en Jim Hameeteman van Natuurmonumenten en Han Sluiter, Pieter Schaper en Tjepke de Vries van Staatsbosbeheer.

Summary

An exponential increase in the number of Greylag Geese *Anser anser* breeding at Scheelhoek, SW-Netherlands, coincided with an increase of goose damage on agricultural fields in adjacent areas. Because the area is also frequented by large flocks of migrating and wintering Greylags, which have been increasing as well, a neck banding program was initiated in order to distinguish the local breeding flock from other Greylags. The local breeding population proved highly sedentary throughout the year. This in contrast with breeding populations of other Dutch localities, known to winter in Spain. This phenomenon may be caused by the availability of suitable food in autumn and winter, and the mild local climate in winter. A possible feral origin of the flock could also play a role.

Literatuur

- VAN DEN BERGH L. M. J. 1991. De Grauwe Gans als broedvogel in Nederland. RIN rapport 91/1. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Arnhem.
- CASTELIJNS H., MAEBE J. & VAN DER WIEL A. 1991. Vogels in Saeftinghe in het winterhalfjaar. Vogeljaar 39: 267-274.
- NORDIC GREYLAG GOOSE WORKING GROUP 1988. Noordegereise Grauwe Ganzen *Anser anser* in Nederland. Limosa 61: 67-72.
- OWEN M. & SALMON D. G. 1988. Feral Greylag Geese *Anser anser* in Britain and Ireland 1960-1986. Bird Study 35: 37-44.
- PERSOON H. 1992. De invloed van de jacht op de omvang van de broedpopulaties van de Grauwe Gans *Anser anser*. Limosa 65: 41-47.
- SMIT J. J. 1979. Grauwe Gans *Anser anser*. In R. M. TEIXEIRA (red.), Atlas van de Nederlandse broedvogels, p. 52-53. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's Graveland.
- VOSLAMBER B., ZIJLSTRA M., BEEKMAN J. H. & LOONEN M. J. J. E. 1993. De trek van verschillende populaties Grauwe Ganzen *Anser anser* door Nederland: verschillen in gebiedskeuze en timing in 1988. Limosa 66: 89-96.

Maarten J. J. E. Loonen, Zoölogisch Laboratorium, Rijksuniversiteit Groningen, Postbus 14, 9750 AA Haren

Cees de Vries, Vereniging Natuurmonumenten, Noordereinde 60, 1243 JJ 's-Graveland

Waarnemingen van Grauwe Ganzen met halsbanden kunnen gestuurd worden naar Maarten Loonen op bovenstaand adres. Graag met een nauwkeurige plaatsomschrijving en een vermelding van het gewas waarop de gans foerageerde. Ook het aantal ganzen vermelden dat gecontroleerd werd en het aantal dat daarvan een halsband droeg. Alle waarnemingen van buitenlandse halsband-dragers worden verder doorgegeven.

Aanvaard voor opname 23 oktober 1994